

Kuklay Antal

Papi élet a rács mögött

Körömi cigány híveim számára a legnagyobb meglepetés az volt, amikor megtudták, hogy a plébános úr börtönben volt. Számukra a börtön egészen mást jelent, mint amit mi annak idején átéltünk. Mindenki számára, aki nem volt rabja a fogolytáboroknak a Szovjetunióban, az internálótáboroknak Magyarországon, a kitelepítéseknek és különféle korszakok kommunista börtöneinek, ismeretlen, elképzelhetetlen, amit átéltünk.

Nekünk sem volt fogalmunk a börtönről és a lágerek világáról. Mikor harmadéves kispap voltam Budapesten, szabadulása után bejött hozzánk Balogh Pista bácsi – ő Sárospatakon született – és elhozta a táborigót. Ez egy fából készült koffer, amiben a misézéshez szükséges mini-felszerelések voltak. Ő ezt végig magával vitte a Szovjetunióban, az összes fogolytáboron keresztül, és benne gyűjtötte az úgynevezett dögcédulákat a meghalt magyar katonákról, amiket aztán biciklivel sorra elvitt a hozzátartozóknak, amikor hazakerült. Ezt a táborigót otthagya a Központi Szemináriumban. Nem tudták, mit csináljanak vele, a szentély felső részén volt egy oratórium, oda tették le. Amikor én elkezdtem gyűjteni az emlékeinket Sárospatakon, elmentem és elkértem a pataki gyűjtemény számára, most itt látható a kiállításon.

Szabó Gyurka barátomnak Márokpapiban volt plébános szomszédja Galambos János bácsi, ő elmondta, hogy a bunkerjüket aknatakalat érte, és megsemmisült a táborigó. A hadifogságban, 1945 karácsonyán a fogolytársai meglepték egy készlettel. Sikerült ezt is megkapni a Gyűjtemény számára, szintén látható ezen a kiállításon. Volt, akinek egy azsúrozott paplanlepedője volt, abból készült a miseing. Leperdeből varrták a miseruhát és jóddal festették sárgára, rá piros paszomántot hímeztek. Körtefából készült egy szép, míves kehely, és a laboratóriumból csentek egy mérce poharat, az volt bele illesztve. Repülőgépcsavarból esztergáltak egy szép áldoztató szelencét, és nyírfakéregből készültek kis szelencék. Ezek voltak a börtön előtti és utáni kapcsolataim ezzel a kiállítással. Pálós atyától, aki börtöntársam volt, megkaptam a kistarcsai internálótáborban vécepapírra írt Misszálóját. Most itt van a kiállításon azzal a fehér vászonból készült zacskóval együtt, amit édesanyám készített, amire ő hímezte rá a nevemet, mert a letartóztatottaknak tisztasági szereket küldhettek be a hozzátartozók egy idő után.

A kommunista börtönök között sokkal nagyobb volt a különbség, mint a polgári életben egy cigányputri és egy luxuslakás között. Ott megismerte az ember, hogy mi a megaláztatás, és lehetősége nyílt arra, hogy megismerje, megtanulja, mi az alázat. Aki a polgári életben él, van fogalma a jog szilárdságáról, biztonságáról. Ez a kommunizmusban hiányzik. Olvastam a kommunista erkölcsről Leninnek a mondását, próbálom szó szerint idézni: „Erkölcös mindaz, ami a szocializmus győzelméhez vezet”. A szocializmus győzelme tehát egy folytonos forradalom, azaz egy harc, háború. Mi a háború definíciója? A ludovikás börtöntársaimtól tudom, Clausewitz fogalmazta meg: „A háború, rákényszeríteni az ellenfélre akaratomkat.” Ilyen értelemben a kommunizmus egy háború a kapitalizmussal szemben, és ebben a lenini erkölcs szerint minden megengedhető, ami a szocializmus, kommunizmus, bolsevizmus győzelméhez vezet. Minden jogszabály csak polgári csökevény, amit bármikor félre lehet tenni, és le lehet tartóztatni akár a minisztereket is, Kádárt vagy Rajkot, ha a proletariátus érdeke ezt kívánja. A proletariátus érdekeit a párt képviseli, a pártot a központi bizottság főtitkára, tehát egyszemélyes diktatúra az, ami a kommunista ideológia mögött rejlik. Ezt nagyon jól megtapasztalták a kommunizmus vezetői, akik egészen a csúcson ugyanúgy gyűlölettel, irigységgel, féltékenységgel és bosszúval viseltettek egymás iránt, mint bármelyik történelmi időkben az udvari intrikusok.

A kommunista börtön időről időre, helyről-helyre és személyenként változott. Ugyanolyan meglepetés lehetett belülről látni a börtönt Kádárnak, Rajknak, vagy akár Berijának. Az egyik volt vezető kommunista fia mesélte, hogy amikor Rákosinak elmondták, hogy a testvérét Moszkvában kivégezték, arcizma sem rezdült, és azt mondta, ha kivégezték, biztosan megvolt az oka. Ő csak tudta...

Nekem azt mondta a kihallgatóm: „Maguk a nép ellenségei. Nekünk jogunk van magukat megsemmisíteni. Örüljenek, ha életben hagyjuk magukat.” Ezzel a módszerrel az embert rádöbbenítették arra, hogy nem személynek, hanem megsemmisíthető tárgynak tekintik. Minket a Fő utcára vittek, 11 kispaptársammal együtt. Szerencsénk volt, mert akkor a vidéki kapitányságokon, Miskolcon, Szolnokon még kínozták az embereket, sőt az egész pufajkás csoportot arra szervezték meg, hogy Magyarország minden településén néhány embert végigverjenek. Erre kitanították őket, hogyan kell verni. Éjszaka kirángatták az embereket az ágyukból, bevitték a tanácsházára, vagy a rendőrségre, ott megverték, hogy elrettentő példák legyenek, hogy az emberek ne „hőbörögjenek”.

A börtönben voltak görög smasszerek. A görög kommunistákat befogadták és többen börtönőrök lettek. Az egyikük klasszikus mondása volt: „Kellett neked talpadra magyar!” Minket nem vertek a Fő utcán, akkor már az volt a direktíva Moszkvából, hogy csak lázadás, éhségstrájk, vagy szökés esetén lehet testi fenytést alkalmazni. Más kérdés, hogy előfordult, ha valaki ellenállt, vagy szemtelenkedett az ő felfogásuk szerint. Ilyen volt, amikor báró Atzél Bandi édesanyját szidták, a reagálására őt nagyon megverték. Bennünket letartóztatottakat bezártak egyedül egy zárkába, fapriccsen aludtunk. A kezünket ki kellett tenni a takarón kívül, szemben állandóan égett egy lámpa, ha valaki megfordult, vagy a takaró alá tette a kezét, akkor zörögtek az ajtón. Rendszeresen járták a folyosót, a cirklin benéztek, és belerúgtak az ajtóba. Az volt a módszer, hogy két-három nap alatt idegkimerült állapotba kerüljön az ember. És akkor jöttek a kihallgatások, hosszú ideig. Tárgynak tekintették az embert, nem volt neve: egyes lépjen ki, kettes... Nem láthattuk egymást, teljesen elszigetelt volt mindenki.

Mikor lezárult a nyomozás, átvittek a Markóba. Itt teljesen fordított volt a helyzet. A Fő utcán tisztaság volt, a Markóban rengeteg poloska. A cellák 4 x 4,5 métereseek voltak, bitumenesek, bennük szalmazsák, kübli, semmi más. Egy ekkora cellában, nyári 30 fokos melegben huszonketten voltunk. Tízen-tízen két sorban, és ketten még középen, a szalma-vánkosokon, fejtől-lábtól, fél oldalunkon. De nem ez volt a rettenetes, hanem a poloskák, amik ellen nem lehetett védekezni. Felmásztak a plafonra és hő-érzékeléssel ejtóernyőztek, és az ember reggel csak vakarózott, csíptek és rettenetes szaguk volt. Egyszer a Gyűjtőben betettek egy poloskás zárkába. Ott voltam két napig és megkértem az őrt, hagyja égve a lámpát. Több mint százat számoltam meg, amit elnyomtam vécépapírral a falon. A kicsik áttetsző, pergamenszerűek, a nagyok pedig egészen feketék a bennük lévő oxidált vértől. Ez volt a legnagyobb kellemetlenség.

A másik az éhség, mert nagyon gyenge volt a koszt a Markóban. A katonaságtól évente leselejtezett készletet vette át a börtön. Avas szalonna, vízbegríz és avas lekvár volt a börtönkoszt. Mindig éhesek voltunk. A tárgyalás után átvittek a Gyűjtőbe. Ott 2 x 4 méteres zárkák voltak, ebben tizenegyen voltunk. A moszkvai mérce szerint akkor járatták csúcsra a magyar börtönöket, mert amikor az ENSZ nyomására felszámolták az internálótáborokat, a rabok felét hazaengedték, a másik felét pedig bebörtönözték. Hogy hány embert ítéltek el, egyszerűen a magyar börtönök befogadóképessége szabta meg, az imént említett norma szerint. Hogy hány embert kellett kivégezni? Valószínűleg

annyit, amennyi szovjet katona elesett '56-ban. Ahogy tervgazdaság volt az iparban, a bányászatban, a mezőgazdaságban és kereskedelemben, ugyanilyen tervgazdaság volt a „büntetésiparban” is. Megvoltak a kategóriák, hogy mikor, melyik hullámban ki ellen kell „küzdeni”, a gyárosok, a kulákok, vagy a feketézők ellen. Ebbe a sorba tartozott a klerikális reakció is, azzal a különbséggel, hogy voltak ugyan hullámok, de volt egy állandó sztenderd, és hogy mikor hány pap volt internálótáborokban, vagy börtönben, kit engedtek ki, és ki a következő, mind ott volt a fiókokban előkészítve. Csupán a véletlen döntötte el sokszor, hogy milyen megtorlásban részesül a klerikális reakció, hiszen Rákosi nemcsak azt ígérte meg Sztálinnak, hogy győzni fog a választáson, ami persze nem sikerült, hanem azt is, hogy fölszámolja az Egyházat. Tehát elő voltak írva ezek a „tervszámok”. Gondoljuk el, a gépet üzemeltetni, etetni kell, a legénységet foglalkoztatni kell. A nyomozókat, az ügyészeket, a bírókat – beleértve az ügyvédek is, akik közrejátszottak a „duplanullás” ügyek alakulásába, mert ők is az ávó munkatársai voltak –, és a smaszereket is. Azok a kiskatonák, akiket besoroztak és vállalták, hogy ők továbbszolgálnak, választhattak, hogy zöld-, vagy kékávósok lesznek, vagy börtönőrök. Amikor bekerültek a gépezetbe, már nem volt választás, többen ott kötöttek ki, hogy ők kísérték az akasztófa alá az elítéltet. Azok a parasztyerekek, akik csak tovább akartak szolgálni.

Ebben a rendszerben tehát óriási változatosság volt, miközben lelkileg mindenkit egyformán nyomott, egyéniség szerint mégis másként és másként viselkedtek. Az idegrendszerrel függően, a papok is. Ebből a nagy bezártságból szállítottak át bennünket Márianosztrára, amely osztályidegen-börtön lett 1958-tól. Akik születésüknél, vagy foglalkozásuknál fogva osztályidegennek minősültek és nagyobb ítéletet kaptak egy vagy két évnél, azok Márianosztrára kerültek. Itt voltak a Horthy-rendszer miniszteri főtisztviselői, miniszterei. Együtt voltam Antal Istvánnal, ő volt az utolsó pénzügyminiszter, de itt volt Bornemissza Géza, ő gazdasági miniszter volt. Földbirtokosok, arisztokraták, papok, kulákok, csendőrök minden rendfokozatban, és érdekes, volt egy külön csoport, a „nagyimrések”. Vagy Vácra, vagy Márianosztrára vitték őket. Ezek a revizionisták voltak, és különleges biztonsággal őrizték őket. Lehetett ebben egy külön szempont is: Legyetek együtt azokkal, akik titeket üldöztek.

Ott volt Ádám György, akit a kommunisták kétszer ítélték életfogytiglanra. Fiatal kommunista volt, 1919-ben emigrált, egyszer a Rajk-perben ítélték életfogytiglanra, utána pedig '56 után kapott szintén életfogytot a Munkástanácsban vállalt szerepe miatt. Ott voltak az írók: Obersovszky Gyula,

Gáli József, Eörsi István. Tehát nagyon érdekes volt ez a sok egyéniség, sokféle világnézet, sokféle sors, és köztük, mi papok. Amikor bennünket átszállítottak Márianosztrára, a háromemeletes úgynevezett magánzárka-részlegén minden szinten 4 x 12 zárka volt, mi a harmadik emeletre kerültünk. Jobb oldalon, 12 zárkában csak papok voltak, már nem olyan zsúfoltan, a 2 x 4 méteres zárkában csak négyen voltunk. Kétemeletes vaságy, egy hokedli, egy kis asztalka, egy fali polc, és a kübli a sarokban. Amikor beléptem oda a cuccommal, ott találtam Juhász Miklós piarista atyát, aki a sátorlajaujhelyi gimnáziumban másodikos koromban hittanárom volt. Nagyszerű ember volt. A szomszédban pedig az ő rendtársa, Páter Bulányi. Ott töltöttünk több mint egy évet, úgy, hogy egyetlen egy nyomtatott betűt nem láttunk. Amíg a többiek használhatták a börtönkönyvtárat, mi nem juthattunk semmiféle papírhoz. Ez is afféle lelki kínzás akart lenni. Ez aztán megfordult, mert mind a 12 cella átalakult afféle kis kolostorrá. Ráadásul ökumenikus kolostorrá, mert ott volt Bán Pista barátom, fiatal debreceni református lelkész – most itt vannak köztünk: az özvegye, lánya és unokái –, nagyon elmélyült volt ez a kapcsolat. Ez a későbbiek során gyümölcsözőt, ő itt az Északtervben volt rajzoló, ő közvetített felénk, mikor az Avas-Délen készítették a városrendezési tervet. Egy területet kijelöltek egy templom, még hozzá ökumenikus templom számára. Ez Márianosztra gyümölcse volt. De ez mutatja azt is, hogy a kommunizmus alatt, amikor mindenki félelemben él, és többé-kevésbé mindenki hazudik, – ezt mindenki tudta – a hallgatások, elhallgatások mögött rengeteg jóakarát is volt. Csak egy példát mondok. Börcs Jancsi, paptársam, Márianosztrán volt plébános. Édesapja korábban országgyűlési képviselő volt, börtönbe került. A smasszerek persze ismerték őt, volt akit még ő tanított hittanra, elsőáldozásra. Behozták a zárkába egy újabb rabot, és amikor a smasszer becsukta az ajtót, a szája elé tette az ujját, hogy hallgassanak, az illető vamzer.

Óriási különbségek mutatkoztak meg ezek között is, ott volt a Kurali nevű főtörzsőrmester, cigány származású ember, kegyetlen szigorúsággal bánt a rabokkal. Vagy ott volt Darin, a politikai tiszt, nevelőtiszt, az ő feladata volt az átnevelés, ő tartotta fenn a spiclirendszert. Igyekezett kedvezményekkel, vagy kényszerrel, a szabadulás reményével, hogy valaki büntetését felezzik, vagy harmadolják, besúgókat szerezni. Itt is, ahogy minden ilyen szovjet rendszerű helyen, megvolt a besúgóhálózat. Ebben a közegben éltünk.

Később aztán megszüntették a papok elkülönítését. Mindenkinek dolgozni kellett, különböző műhelyek voltak, így más és más környezetbe kerültünk: Ilyen részleg volt a cipésműhely, volt egy, ahol az új cipőket készítették, és volt

a bontó, ahol a katonai bakancsokat szedték szét. Ide kerültek az öregek, két bölcs paptársunk, Szigeti József domonkos atya és Lénárd Ödön atya. Ott ültek egymás mellett, bontják az ócska bakancsokat, és Lénárd atya megkérdezi: „Te hogyan beszélnél a Szentlélekről?”

Csoportosan vittek bennünket kéthetenként fürdeni. Ez abból állt, hogy levetkőztünk, zuhany alá álltunk, szappanozás, zuhanyozás, öltözés. Ekkor tudtak a szomszédos zárkák egymással találkozni, és ebben a szituációban gyóntattuk a társainkat, vagy áldoztattuk. Kiüzentünk, hogy küldjenek nekünk bejglit, szilvalekvárban, mazsolával. Félévente lehetett háromkilós élelmiszercsomagot beküldeni. Ebből időnként kivettünk három szem mazsolát, azt este betettük az alumínium bögrébe, vizet öntöttünk rá. Reggelre megduzzadt, visszanyerte eredeti alakját. Az alumíniumkanálba kinyomtunk belőle öt-hat cseppet, kenyér az volt. Miközben ketten ültek a vaságyon, egy a hokedlin, a negyedik fel-alá sétált. Amikor az őr a cirklin benézett, behallgatózott, csak azt hallotta, hogy valaki valamilyen idegen szavakat mormol. Minket már úgy szenteltek fel, hogy kívülről kellett tudnunk a Szűz Mária miséjét: a misekánont és egy miseszöveget, így tudtunk misézni. Időnként volt pokrócrazás, vasárnap reggelenként. Akkor a pokrócba egy gyufás skatulyába beletettük az Oltáriszentséget, és átadtuk egymásnak a pokrócot, azt nem ráztuk ki. A sétán hátratett kézzel kellett körbejárni, kétszer volt séta naponta, nem lehetett közben beszélgetni, az őr figyelte.

Werner atya szervezett zenekart a börtönben. Ezért meg is dicsérték, és kérdezték: mit kíván, beszélőt, vagy levélírást? De ő azt kérte, hogy megnöveszthesse a haját. Werner atya kint válláig érő haját viselt, ő korábban a Zeneakadémia egyházzenei tanszékének volt tanszékvezetője, tudós, szentéletű ember. Megengedték neki, így hosszú hajjal sétált. Egyszer séta közben az egyik őr kiszólitotta, hogy nem szégyelli magát, azonnal vágassa le. Ő visszaállt a sorba, aztán levágatta a haját. Ő megtanulta az alázatot.

Ez nem mindig egyszerű. Akik dolgoztak, „spájzolhattak”, havonta egyszer lehetett élelmiszert vásárolni, így küldtünk cukrot Szunyogh Xavér atyának, aki nem dolgozott, de lebuktunk. Minket Juhász őrnagy elé vittek. Megkérdezte tőlünk: „Mióta csinálják maguk ezt? – Kétezer éve, válaszoltam. Meg vagyok győződve, hogy az őrnagy úr is így viselkedett volna a helyünkben. – Ahhoz magának semmi köze, hogy viselkedtem volna. Húsz nap szigorított!” Ott télen nagyon hideg volt, csak egy takarót adtak, és fapriccs és minden második nap fél koszt, naponta fél adag kenyér.

Különböző hosszúságú szigorított büntetést kaphattunk és volt a sötétzárka. Ez volt a változatosság. Mindig volt, aki szigorítottba került, mert a fegyelmet tartani kellett.

Ez a permanens forradalom, a félkatonai rendszer, az egész rendszerre vonatkozott. Ez volt tulajdonképp a gyengéje is. Ma már a tudósok kimutatták, hogy a társadalomnak az összekötő eleme, a cementje: a bizalom. És azzal a hamis darwinista szemlélettel, amit a tudósok már rég megcáfoltak, hogy a történelem az osztályharcok története, mert az egyik ember a másiknak versenytársa, a kapitalizmus és a liberalizmus ugyanabban a tudatlanságban szenved, mert azt gondolják, hogy a verseny, a létért való küzdelem állítja szembe az embereket és az mozgatja a társadalmat. De közben kiderült, hogy az ember akkor boldog, és ezt a társadalomtudósoktól kezdve a biológusokon át az agykutatókig sorra kimutatták, ha a közösségért áldozatot hozhat. Akkor szabadul fel az agyában a dopamin, a boldogsághormon.

1956-ban ezt tapasztaltuk meg. Hiába volt rommá löve Budapest – mikor mentünk a kórházakba az Üllői úton és kerülgettem a „sárkánytaréjokat”, az otthagytott lánctalpakat, és a 60 x 160 x 10 centis lepényeket, amikről csak a szürke pufajka árulta el, hogy ezek a szerencsétlen kirgiz kiskatonáknak a holtteste, akiket a saját tankjaik lapítottak ilyen palacsintákká – akkor még nem takarították el őket – jobbról pedig a leomlott tűzfalakon lehetett belátni a harmadik emeletre, a hálószobába, az ebédlőbe, ahol ott állt a zongora – mégis, mindenkinek euforikus érzése volt, mindez nem érdekes, mert szabadok vagyunk.

Azt persze nem tudtuk, hogy '56-ot Szerov tábornok rendezte meg. Ő rendezte a rádió ostromát, a véres csütörtöki tömegmészárlást, és küldte be a tankhadosztályt. Ő parancsolt, és a páncélos tábornokok az ő parancsára követték el azt az alapvető hibát, hogy beengedték a szűk utcákba gyalogsági fedezet nélkül a páncélos hadosztályt. Azt gondolták, hogy a „civil bagázs” – ez volt a katonák megvető kifejezése –, rögtön levonul az óvóhelyre, ha meghallja a lánctalpak csörgését. El se tudták képzelni, hogy pillanatok alatt megszerveződik Budapest lakossága, és tűzharcban megfutamítja a világ leghatalmasabb, legfelkészültebb tankhadosztályát. Amikor az ötvenéves évfordulón Pestről Egerbe mentem, mellém ült egy idősebb úr. Mint elmondta, Svédországból jött el az ünnepségre, munkaszolgálatos kiskatona volt a Kilián laktanyában. Mikor meghallották, hogy a rádiónál tüntetés van, be se mentek a laktanyába, és eljutott a Corvin-közbe. Egyetlen tarackjuk volt, aminek a löereje képes volt áttörni a páncélosokat. Ezt kikötötték, kivették a závarzatot, és az

Üllői úton becélózták a lánctalpas magasságát és ahogy jöttek a tankok, egymás után lőtték ki azokat. Szóval, tűzharcban megfutamították a világ legfelkészültebb tankhadosztályát. Ez volt a hadtörténet legcsúfosabb veresége. Kiderült, hogy ezek a budapesti páncélosok elveszítették erkölcsi erejüket, demoralizálódtak, ezért kellett behozni a Kárpátokon túlról újabb csapatokat. Ezért kellett időt nyerniük, ezért voltak fegyverszüneti tárgyalások a Nagy Imre-kormánnyal. Amikor aztán letartóztatták Malétert, akkor glasszékesztyűvel bejött Szerov tábornok és azt mondta: *Finita la commedia*, és rátette kezét a telefonra.

De: *Finita bolszevizmo...* Mert '56 volt az a túsúrás, amely ezt a hatalmas léggömböt, az erőszak léggömbjét kilyukasztotta. Utána persze kellett néhány évtized, míg leeresztett, de akkor veszítette el a kommunizmus az erkölcsi ethoszát, és Nyugat-Európában már nem lehetett becsületes értelmiségi, művész, színész, író, festő – akik korábban mind szimpatizáltak vele – kommunista. Láttuk, korábban még az atomtudósok közé is befészkelődött a kommunizmus, ezekkel a jelszavakkal: szabadság, testvériség, egyenlőség. Ez szimpatikus volt Nyugaton. 1956 után becsületes ember – például Camus – már nem tudta ezt vállalni. És csupán időbe tellett, hogy nemcsak erkölcsileg nullázódott le a bolsevik eszme, hanem gazdaságilag is. Miért? Mert a bizalmatlanságra volt felépítve, a félkatonai rendszerre. Ezért versenyképtelen volt, mert bizalmatlanságra emberi, élő rendszert nem lehet felépíteni. Ez az egyik fontos tanulsága '56-nak.

Ezt élte meg akkor mindenki. Mi is az élet alapja? Az autonómia és a szolidaritás egysége. Nem tudom, hány milliárd sejtünk van, de mindegyik autonóm egység, mindegyik saját magának kér energiát, táplálékot, de mindegyik tudja, hogy a létének értelme: szolgálni a szervezetet. Abban a pillanatban, amikor egy sejt felmondja a szolidaritást, a közösségért való életet, létrejön egy rákos sejt. Lehet, hogy ennek az egyetlen sejtnek sikerül öt kilogramm zsírt felhalmozni. Operáltak már ki hasból öt kilogrammos, egyetlen egy rákos sejtet.

Azt gondolta a 18. századi filozófia, hogy a népjóléthez elég elválasztani a három hatalmat: a törvényhozást, az ítélkezést, a végrehajtást, megteremteni ezek autonómiáját és szolidaritását, és akkor minden rendben lesz. Két évszázad kellett hozzá, hogy bebizonyosodjon, hogy ez kevés, mert három olyan hatalom van mind a mai napig, amivel nem számoltak a filozófusok, és ez a pénzvilág, a hírvilág és az alvilág. Ez a három hatalom mint rákos sejt működik az egész világon, és duzzad és összeszívja magába, mint a zsírt az a rákos sejt a virtuális

pénzt. Miután az ember számára a közösség, a család elkezdett kitágulni a több millió év alatt, most már az a fogalom, hogy *mi*, nemcsak a családot jelenti, nálunk nemcsak a magyarokat, a magyarul beszélő embereket. A *mi* kitágult 7 milliárd emberre, és a 21. századnak és majd a következőnek az a feladata, hogy kialakítsa a földön élő összes emberben ezt a mi-tudatot. Hogy igenis, mindnyájan egy családnak vagyunk a tagjai. Mindegyikünknek joga van az autonómiához, és mindegyikünkben ki kell épülnie a szolidaritásnak. Azt, ami megvan a családban, ki kell bontakoztatni 7 milliárd emberre.

A börtönben nekünk ez volt a megélt tapasztalatunk, és nagyon sokat segített nekünk, hogy a legkülönbélebb emberekkel voltunk együtt mi, papok, és átéljük az ő sorsukat. Azét, pl. akit a háború alatt, a fogolytáborban megkérdeztek, akar-e tanfolyamra menni? Ki ne akart volna? Kiképezték őket, és itthon már különféle beosztásokba kerültek. Voltunk együtt nagyon egyszerű katonatisztekkel, proli gyerekekkel, akik vezető pozícióba kerültek. Láttuk az ő sorsukat, hogy az a gépezet hogyan szívta be őket. 1956 volt a nagy felismerés nekik, mert ami lappangva, sok-sok apró tapasztalat volt az életükben, egyszerre kinyílt: megtértek.

Márianosztra különlegessége volt a fordítóiroda. Négy zárkában két-két fordító és két-két gépelő dolgozott. A Belügyminisztérium számára fordítottunk kriminalisztikai, vagy éppen kutyatenyésztési szakkönyveket a rendőrkutya-iskolák számára. Rengeteg politikai, kémkedési témájú dolgot fordítottunk. A Foreign Affairs, az amerikai külügyminisztérium hivatalos lapjának cikkeit, visszatekintéseket, memoárokat, Churchill memoárjait és hasonlókat. Fordítottuk Otto Schmidtnek, a német külügyminisztérium főtölmácsának az emlékiratait. Ő tanúja volt olyan tárgyalásoknak, ahol csak ő volt jelen harmadikként a két tárgyaló fél mellett. Ebből kiderült, hogy azért tört ki a második világháború, mert a Balkánon nem tudtak megegyezni.

Ilyen tapasztalatokkal jöttem ki, és ez a hat év, amit ott töltöttem, életem legtermékenyebb időszaka volt, amiből a mai napig is táplálkozom.

Ezekről a tapasztalatokról tanúskodnak a kiállítás tárgyai és dokumentumai, melyeket legyenek szívesek megtekinteni. Köszönöm a türelmüket.

Elhangzott a miskolci Hermann Ottó Múzeum Számontartva c. kiállításának megnyitóján 2012. okt. 10-én. Szerkesztett változat.